

**МАХСУС ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТАЪЛИМ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ**

Пўлатов Маруф Муродулла ўғли

ассистент, Тошкент давлат транспорт университети

marufpolatov4@gmail.ru

Ембергенов Ауезмурат Бекмуратович

ассистент, Тошкент давлат транспорт университети

embergenov_murat@mail.ru

Гайпбаева Гулзия Талгат қизи

талаба, Тошкент давлат транспорт университети

gulziyagaypbaeva@gmail.com

Аннотация: Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигига эришган дастлабки йиллардан бошлаб таълим тизимини тубдан ислоҳ қилиш ва такомиллаштириш, унинг узлуксизлиги ва узвийлигини таъминлаш, илғор педагогик ва ахборот технологияларини жорий этиш ҳамда амалиётга татбиқ қилишга алоҳида эътибор қаратмоқда. Ушбу мақолада талабаларга инновацион таълим технологиялардан фойдаланган ҳолда машғулотлар олиб боришнинг афзалликлари баён этилган.

Калит сўзлар: ўқув режа, ўқув дастури, билим, малака, кўникмалар, касблар, мутахассислик.

**ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ
СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН**

Пулатов Маруф Муродулла угли

ассистент, Ташкентский государственный транспортный университет

marufpolatov4@gmail.ru

Ембергенов Ауезмурат Бекмуратович

ассистент, Ташкентский государственный транспортный университет

embergenov_murat@mail.ru

Гайпбаева Гульзия Талгат кизи

студент, Ташкентский государственный транспортный университет

gulziyagaypbayeva@gmail.com

Аннотация: С первых лет независимости в Республике Узбекистан уделяется особое внимание коренному реформированию и совершенствованию системы образования, обеспечению ее преемственности и целостности, внедрению и внедрению передовых педагогических и информационных технологий. В данной статье описаны преимущества обучения студентов с использованием инновационных образовательных технологий.

Ключевые слова: учебный план, учебная программа, знания, квалификации, навыки, профессии, специальность.

FEATURES OF THE USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING SPECIAL SUBJECTS

Pulatov Maruf

assistant, Tashkent state transport university
marufpolatov4@gmail.ru

Embergenov Auezmurat

assistant, Tashkent state transport university
embergenov_murat@mail.ru

Gaypbaeva Gulziya

student, Tashkent state transport university
gulziyagaypbayeva@gmail.com

Annotation: Since the first years of independence in the Republic of Uzbekistan, special attention has been paid to the fundamental reform and improvement of the education system, ensuring its continuity and integrity, introducing and implementing advanced pedagogical and information technologies. This article describes the benefits of teaching students using innovative educational technologies.

Key words: curriculum, curriculum, knowledge, qualifications, skills, professions, specialty.

Кириш. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги Қонунининг 35 моддасида таълим жараёнига ўқув режа ва ўқув дастурларини жорий этишда умумтаълим фанларининг ўқув дастурлари шахсни ҳар томонлама камол топтиришга, таълим олувчиларда билим, малака, кўникмаларни, савияни шакллантиришга ва уларнинг қобилиятини ривожлантиришга қаратилган бўлиши кераклиги кўрсатиб ўтилган. Касбга оид фанларнинг ўқув дастурлари таълим олувчилар томонидан тегишли касблар ва мутахассисликларни эгаллашга қаратилган. Ўқув режалари ва ўқув дастурларини жорий этиш жараёнида замонавий педагогик технологиялар, ўқитишнинг инновацион шакллари ва усуллари, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиш, ҳамда таълим жараёнига ўқув режалари ва ўқув дастурларини жорий этиш чоғида таълим ташкилотлари кредит-модуль тизимига асосланган ўқитиш технологияларидан фойдаланиши мумкинлиги кўрсатиб ўтилган. Қонуннинг 36-моддасида таълим соҳасидаги экспериментал ва инновацион фаолият таълимни модернизация қилиш мақсадида амалга оширилиши кўрсатиб ўтилган, ҳамда янги таълим технологиялари ва ресурсларини ишлаб чиқишга, уларни синовдан ўтказишга ҳамда таълим жараёнига жорий этишга қаратилган. Иқтисодий ривожланиш ва инновацион фаолият эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, давлат томонидан олий таълим ташкилотлари олимларининг илмий-тадқиқот ишлари натижаларини ишлаб чиқариш жараёнига жорий этиш учун тегишли шарт-шароитлар, шунингдек олий таълим ташкилотлари таълим жараёнининг янада такомиллаштирилган шаклларига босқичма-босқич ўтиши учун имкониятлар яратилиши кўзда тутилган [1].

Асосий қисм

Ўқитиш жараёнига илғор, замонавий педагогик технологияларни кенг қўламда татбиқ этиш барча турдаги таълим муассасалари олдидаги энг долзарб вазифалардан бири эканлиги таъкидланади. Дарҳақиқат, ўқитиш жараёнида педагогик технологияларнинг қўлланилиши машғулотларни ранг-баранг, жўшқин, қизиқарли тарзда ташкил этишга олиб келиши билан ўқув материалларини талабалар томонидан юқори даражада ўзлаштирилишига кенг имкониятлар яратади.

Илғор педагогик технологиялар асосида дарсни ташкил этишда талаба шахси асосий ўринда туриши, яъни талаба таълим марказида бўлиши керак. Бизда эса ҳозиргача бош ролда ўқитувчи бўлиб қолмоқда. У ахборот бериш, дарсларни тезроқ ўтиш, талабаларни тезроқ ўқитиш билан овора, аммо талабаларнинг қизиқишлари, билим даражаси, янгиликларни қабул қилиши, тушуниши турлича бўлишига эътибор қаратаётганлари йўқ. Буларни ҳисобга олиш, қандай бўлса-да ҳар бир талабани дарсда фаол иштирок этишга жалб этиш лозим. Дарс жараёнида талаба ҳаракатланувчи асосий кучга эга бўлиши, яъни у ўқиш, ўрганиш, ўзлаштириш ва мутолаа қилишда фаол иштирокчи бўлиши керак. Ўқитувчи эса талабаларга ўқитишдан ўрганишга, билим беришдан билимларни мустақил эгаллашга қўмаклашиши зарур. Шу билан бирга, уларни фаол иштирокчи бўлиш учун муҳит яратиш ва масъулиятни сезишга йўллаши керак. Маълумки, ҳар бир дарс учун таълимий, тарбиявий, ривожлантирувчи, яъни бир-бири билан узвий алоқада бўлган уч ёқлама мақсад қўйилади.

Дарсни ташкил этиш шакли дарс иштирокчиларининг ўзаро алоқаларига боғлиқ бўлиб, юқорида келтирилган мақсадларга эришиш ўқув материали хусусиятлари, таълим методлари, ўқув имкониятлари, ўқитувчи маҳорати ва техникасига боғлиқ. Буларнинг барчасини муваффақиятли амалга ошириш учун ўқитувчи бошқарувчи сифатида талабалар билан биргаликда ҳаракат қилади. Худди мана шу жараён фаол амалга оширилсагина, ўқув жараёнининг самарадорлиги таъминланади. Талабаларда ташаббускорлик ва мустақиллик, билимларни пухта ва чуқур ўзлаштириш, зарур билим, қўникма ва малакалар, кузатувчанлик, тафаккур ва боғланишли нутқ, хотира ва ижодий тасаввурларни тарбиялашга имкон берувчи дидактик тамойил – таълимдаги фаолликдир. Бундай тизимда талаба ҳам, ўқитувчи ҳам таълим-тарбия жараёнини ҳамкорликда амалга оширади. Улар ҳам ижодкорликда ҳар бир талабанинг билим ва қобилияти, индивидуал интилиш ва эҳтиёжларини аниқлайдилар. Бундай ҳолатда ўқитувчи фақат “баҳоловчи” эмас, балки янги билим етказувчи манбага айланади. Дарсда талабалар фаолиятига нафақат ўқитувчи, балки талабалар ҳам раҳбарлик қиладилар. Аввал ўзлаштирувчи талабалар, сўнгра бошқа талабалар ҳам ўқитувчи топшириғига биноан нима иш қилганларини кўрсатиб намойиш қилишади ва натижада бу ҳолатдан қолган талабалар ўзларига хулоса чиқариб, “лидерлар”га эргашадилар. Бундай “изоҳли бошқарув” талаба университет оstonасига қадам қўйган кундан бошланиши зарур.

Таълим тизимида дарс самарадорлигини ошириш учун биз бугун, аввало, талабага 1 курсдан бошлаб “сен буни билишинг шарт”, деган мажбурловчи даъватдан, ҳар бир та талабага индивидуал ёндашган ҳолда “менга бу зарур, мен буни билишга, уddалашга, уни ишлаб чиқаришга татбиқ этишга қодирман”, деган бир ички туйғу, хоҳиш истакни уйғотишга ҳаракат қилишимиз лозим. Ушбу ҳолатдан кўриниб турибдики, ҳар бир ўқитувчи ўқитишнинг мавзу мазмунига мос илғор, самарали усулларини излаб топиши, маълум бўлган самарали усулларни унумли, ижодий равишда машғулотлар жараёнида қўллаши зарур [2].

Махсус фанларда замонавий технологияларни қўллашдан аввал ташкил қилинадиган таълим турларини аниқ равишда аниқлаб, тўғри ташкил қилишда ихтиёрий равишда

шаклланаётган билим, кўникма ва малакалар, ташкил этилаётган дарслар шакли, қўлланилаётган методлар ва методик усулларнинг хусусиятига боғлиқ. Масалан, талабаларда ижодий тафаккурни ривожлантириш, ўқув материалларига танқидий ёндашиш кўникмасини шакллантириш ҳамда маҳсулдор фаолият турларини ташкил этиш билан бир қаторда уларни ривожлантириш учун дарснинг ноанъанавий шакллари (уйғунлаштирилган дарслар) билан биргаликда конференция ва видеодарслар, ишчан ўйин дарслари, интеграллаштирилган (икки компонентли) дарслардан фойдаланиш лозим. Мазкур вазиятда ҳам таълим методлари таълим мақсади билан мутаносиб бўлиши керак.

Етарли даражадаги рағбат билан ҳам талабалар фаолиятини ташкил этишда қўзланган натижаларга эришиш кафолатланмайди. Таълим-тарбия жараёнининг дидактик нуқтаиназардан такомиллашуви фақатгина ушбу жараёни ташкил этиш ва бошқариш йўллари тўғри танлаш орқали таъминланади. Педагогик технологияларни бошқариш ўзида икки йўналишни мужассамлаштиради:

- фаолиятни бошқариш;
- талабалар жамоасини бошқариш.

Таълим мақсади, мазмуни, шакл, услуб ва воситалари таълим жараёнлари мазмунини таҳлил қилиш учун қўлланиладиган анъанавий категориялардир. Айнан шу категориялар маълум предмет, мутахассислик ёки ихтисослик бўйича ўқув-тарбиявий жараёни ташкил қилувчи педагог фаолиятининг предмети сифатида юзага чиқади. Қайд этилган педагогик категориялар мақсадга мувофиқ равишда йўналтирилган педагогик фаолиятнинг қонуният ва мезонларини тизимлаштирувчи омил вазифасини бажаради. Педагогик жараёнинг моҳияти ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликдаги фаолияти мазмунида акс этади, мазкур жараёнда педагог талабага юзага келган қийинчиликларни енгишга ёрдам беради. Бу ўринда таълим мақсадларининг белгиланиши (кимга ва нима учун?), таълим мазмунини танлаш ва ишлаб чиқиш (нима?), таълим жараёнларини ташкил қилиш (қандай?), таълим методи ва воситаларининг белгиланиши (нималар ёрдамида?), шунингдек, ўқувчиларнинг кўникма ва малака даражаси (ким?), эришилган натижаларни баҳолаш методи (қандай йўл билан?) инobatга олиниши лозим. Келтирилган мезонларнинг мажмуавий тарзда қўлланиши ўқув жараёнининг моҳияти ва технологиясини белгилаб беради.

Таълим жараёнига илғор педагогик технологияларни татбиқ этишда педагогик вазифанинг қўйилиши ва уни ҳал этишга алоҳида эътибор берилиши зарур. Қачонки мақсад ва вазифалар аниқ белгилаб олинса, уларни амалга ошириш йўллари тўғри танланса, Давлат таълим стандарти талабларини ўзлаштириш кафолатланади. Педагогик вазифани белгилашда қуйидагиларни инobatга олиш лозим:

- таълим мақсадлари асосида ўқув предмети мазмунини аниқлаш;
- ўқув предметининг ахборот тузилмасини ишлаб чиқиш ва уни ўқув машғулотлари тизими кўринишида ифодалаш;
- талабаларнинг ўқув машғулотларини ўзлаштириш даражаларини аввалдан белгилаш;
- талабаларнинг дастлабки билим даражасини аниқлаш;
- моддий техник база ҳамда таълимнинг ташкилий шаклларига қўйиладиган чегараларни белгилаш.

Педагогик вазифаларнинг ҳал этилишини таъминловчи ўқитиш технологиясини лойиҳалашга қаратилган технологиялардан барча олий таълим муассасаларида самарали фойдаланиш биз кутган даражада эмас, чунки айни вақтда юқорида санаб ўтилган педагогик технологияларнинг мазмун-моҳияти, мақсади, механизмининг барча педагоглар тўлақонли билади, уларни таълим жараёнига самарали тарзда татбиқ этади, дея олмаймиз.

Айни шу масала илғор педагогик технологияларни таълим жараёнига татбиқ этиш борасидаги муаммолардан биридир.

Ушбу фикр ва мулоҳазалардан келиб чиққан ҳолда таълим тизимига илғор педагогик технологияларни самарали жорий этиш йўлидаги баъзи муаммоларни 1-расм кўринишида келтириш мумкин [3]. Бундай муаммоларнинг ижобий ҳал этилиши таълим-тарбия жараёнида муайян самарадорликка эришиш билан бир қаторда баркамол шахс ва малакали ёш мутахассисни тарбиялашга имкон беради. Биз ўз иш фаолиятимиздан шу нарсага амин бўлдикки, таълим жараёнининг биринчи босқичида 1 курсда таълимда дарсларни илғор педагогик технологиялар асосида ўтиш ва улардан юқорида келтирилган тартибда фойдаланиш дарс самарадорлигини оширишда яхши натижалар беради. Чунки машғулотларни педагогик технологиялар асосида ташкил этиш талабалар учун қулайлик туғдиради, уларни пассив тингловчидан фаол иштирокчига айлантиради, масъулиятини оширади, энг суғ ўзлаштирувчи талабаларни ҳам илҳомлантирган ҳолда ҳаракатлантиради.

1-расм. Таълим тизимига педагогик технологияларни самарали жорий этиш йўлидаги баъзи муаммолар

Талабанинг эса дарс ижодкори, тайёр технологияларнинг оддий ижрочисига айланмаслиги, педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўз йўлини излаши ва иштиёқ билан фаолиятга киришиши таъминланади. Талабаларни амалий фаолиятга

йўналтириш, образга кириш, баҳс-мунозаралар уюштириш, саволлар тўғри қўя олиш, ўз фикрини эркин ифодалаш ва шу билан бирга, баҳс-мунозаралар юритиш маданиятини эгаллашларига имкон бериш лозим. Ўқитувчи талабани ўзи билан тенг иштирокчи, ҳамкор сифатида кўриши, талаба фикрларини ҳурмат қилиши, эшитиши, улар билан ҳисоблашиши, ўз фикрини ҳукм сифатида эмас, талабалар фикри билан тенг даражада ўртага ташлаши зарур. Бундай тарзда, яъни ҳамкорлик, ҳамдардлик асосида дарс самарадорлигининг оширилиши талабаларда мустақил фикр юритиш, муносабат билдириш кўникмаларининг шаклланиши билан бирга ўзаро фикр алмашишлари (ахборот олиш, сақлаш, қайта ишлаш ва узатиш)га шароит яратди.

Ўзи фаол иштирок этган ҳолда, якка, жуфтликда, гуруҳларда, ҳамкорлик ва ҳамжиҳатликда ечимини кутаётган масалаларга, муаммо ва саволларга жавоб топишга ҳаракат қилади, фикрлайди, баҳолайди, ёзади, сўзга чиқади, далил ҳамда асослар орқали қўйилган масалани ёритиб беришга астойдил интилади. Олган ахборотлари асосида билимларини бир-бирларига намойиш этадилар. Бир-бирларидан илҳомланиб, руҳий қониқиш ҳосил қиладилар. Ҳар бир иштирокчи таълим мазмунини муаллифдек ҳис этади. Оқибатда мавзу талабаларнинг хотирасида узоқ сақланади, янги мавзунини ўзлаштиришда ҳам танқидий, таҳлилий ёндаша оладилар.

Талабаларга инновацион таълим технологиялардан фойдаланган ҳолда машғулотлар олиб борилиши янги авлодни ўз мутахассислиги бўйича тайёрлашда асосида йўللardan ҳисобланади, чунки:

- талабанинг талаби, мойиллиги, истак-хоҳиши, унинг имкониятлари даражасида кондирилади;
- талабанинг меҳнат масъулияти, жавобгарлиги, бурчи ошади;
- билимларни мустақил эгаллаш, эркин фикрлай олиш, ижодий ёндашув малакалари шаклланади;
- ҳар бир янгиликни ўзи татбиқ этиш, ўзи кашф этишга интилади.

Хулоса ва тавсиялар

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, олийгоҳнинг биринчи курсидаёқ ўқув жараёнини юқорида таъкидланган педагогик хусусиятларни иноватга олган ҳолда ташкил этиш дарс самарадорлигини оширади, вақтни тежайди, кутилган натижанинг қўлга киритилишини кафолатлайди. Бунда педагогик технологиянинг бошқарувчанлиги шундан иборатки, у орқали таълим жараёнида режалаштириш, ташхис қилиш, натижалаш, тузатиш киритиш имкониятлари мавжуд бўлганлиги сабабли талабаларда дарс жараёнини яхши ташкил этишга қулай муҳит шаклланади. Умуман, инновацион таълим технологиялардан дарс жараёнида оқилона фойдаланилса, талабаларнинг билимларини юқори даражада ривожлантириш учун хизмат қилади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида”ги қонуни. 2020 йил 23 сентябрдаги ЎРҚ-637-сон. Тошкент, 2020. – 28 б.
2. Воҳид Ўринов, Ўзбекистон Республикаси Олий таълим муассасаларида ECTS кредит-модуль тизими. Қўлланма. / Эл-юрт умиди жамғармаси ва Республика Олий Таълим Кенгаши билан ҳамкорликда, 2020. – 64 б.
3. <https://cyberleninka.ru/article/n/il-or-pedagogik-tehnologiyalar-asosida-boshlan-ich-sinflarda-dars-samaradorligini-oshirishning-hususiyyatlari>